

ІВАНЕНКО

Олена Володимирівна

УДК 338.242

ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

FORMATION OF SOCIOECONOMIC SYSTEMS RESOURCE SAVING POTENTIAL

аспірант,
Харківського
національного
економічного
університету

У статті досліджено особливості потенціалу ресурсозбереження в соціально-економічних системах різних ієрархічних рівнів, а також проаналізовано взаємозв'язок рівню ентропії та значення потенціалу ресурсозбереження таких систем. Обґрунтовано доцільність впливу на рівень ентропії як чинника ресурсозбереження соціально-економічних систем в процесі стратегічного управління їх розвитком.

В статье исследованы особенности потенциала ресурсосбережения в социально-экономических системах разных иерархических уровней, а также проанализирована взаимосвязь уровня энтропии и величины потенциала ресурсосбережения таких систем. Обоснована целесообразность воздействия на уровень энтропии как фактора ресурсосбережения социально-экономических систем в процессе стратегического управления их развитием.

The article addresses issues related to the resource saving potential of socioeconomic systems on different levels of hierarchy. The analysis of both the entropy notion and resource saving was given. The propriety of managing the level of entropy in the socioeconomic system for the resource saving enhancement is grounded.

Ключові слова: ресурсозбереження, потенціал ресурсозбереження, соціально-економічна система, управління ресурсозбереженням, ентропія

Ключевые слова: ресурсосбережение, потенциал ресурсосбережения, социально-экономическая система, управление ресурсосбережением, энтропия

Keywords: resource saving, socioeconomic system, resource saving potential, resource saving management, entropy

ВСТУП

На даному етапі розвитку економіки в Україні та в світі загальнопоширеною є тенденція до збереження ресурсів. Це вплинуло на управління соціально-економічними системами різних ієрархічних рівнів: країни в цілому (макрорівень), областей та регіонів (мезорівень), а також підприємств (мікрорівень). Якщо відповідно до традиційного підходу в управлінні, пріоритетом було підвищення прибутковості, то на сьогодні провідне місце зайняла концепція ресурсозбереження, за якої підвищення ефективності використання ресурсів стає одним з найважливіших завдань. У зв'язку з переходом до нових засад управління соціально-економічними системами, основу яких складає збереження ресурсів, виникає необхідність формування та оцінки можливостей підприємств, регіонів та національної економіки щодо функціонування в межах таких змін. Тому питання формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем є актуальним та своєчасним.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних проблем ресурсозбереження зробили українські і зарубіжні вчені, такі як: В. Беренс, Д.Х. Медоуз, Т. Міллер, Й. Рендерсат, О.Г. Гранберг, Л.В. Канторович, М.М. Колосовський, Т.Б. Рубінштейн. З вітчизняних учених, що розглядали питання

ресурсозбереження необхідно зазначити роботи С.С. Аптекаря, О.Ю. Амосова, І.С. Баландіної, О.В. Бреславцева, Н.Л. Гавкалової, Ю.О. Долгорукова, М.І. Іванова, Н.О. Кондратенко, В.В. Полякової, І.М. Сотник та інших. Разом з тим, в теорії та практиці вітчизняного управління, як на регіональному та на рівні окремих підприємств, ресурсозбереження розглядається не достатньо комплексно, а саме в розрізі окремих техніко-технологічних, техніко-організаційних засобів, які здебільшого носять ситуаційний характер. Недостатньо уваги приділено формуванню можливостей соціально-економічних систем щодо комплексного переходу до управління на засадах ресурсозбереження.

МЕТА РОБОТИ полягає в подальшому розвитку теоретичних засад щодо формування потенціалу ресурсозбереження в соціально-економічних системах.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методичний інструментарій, що було використано для формулювання висновків, містить методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції, порівняння, формалізації, ідеалізації, аналогії, узагальнення, моделювання, системний підхід, а також використання методологічної бази синергетики, як науки про самоорганізацію складних відкритих систем.

РЕЗУЛЬТАТИ

В науковій літературі поширеним є аналіз поняття "ресурсний потенціал", яке розглядається з різних точок зору. Ряд авторів [1,2,3] визначають ресурсний потенціал як систему ресурсів. Ще один поширений підхід [4,5,6] – розглядати ресурсний потенціал як відносини між людьми з приводу акумуляції та використання ресурсів. Проте, поняття "ресурсний потенціал" містить в собі ще й ряд якісних економічних характеристик, тому розглядати його як конгломерат всіх ресурсів не можна.

Ресурсний потенціал, яким володіє система в процесі функціонування, не завжди використовується повністю. Існують побічні процеси, що споживають запаси системи без створення корисного виходу. Зазначені процеси формують системні втрати, пов'язані з витрачанням ресурсів. У результаті ефективність ресурсного потенціалу знижується.

Потенціал характеризує принципову можливість протікання реакції в системі [7]. Протікання будь-яких реакцій в системі є процесом, що впливає на зміну стану системи, тобто зміну рівня її впорядкованості, що в свою чергу характеризує рівень самоорганізації системи. Оберненим показником, що характеризує рівень непорядку є ентропія.

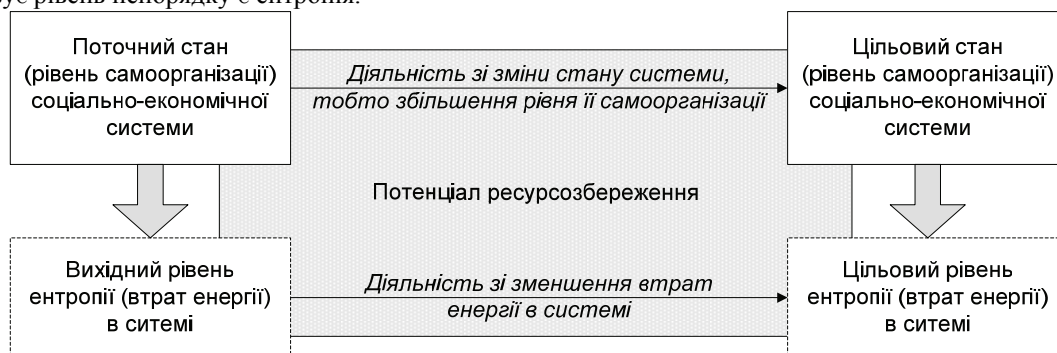

Рис. 1. Потенціал ресурсозбереження соціально-економічної системи

Ентропія в загальному розумінні характеризує втрати процесу [8]. Поняття "ентропія" пов'язане з перетворенням, зміною, відображає невизначеність поведінки у будь-якій не цілком впорядкованій системі аж до макроскопічних множин. І. Пригожин довів, що сталому стану відповідає мінімум ентропії, а також, що при зовнішніх умовах, які перешкоджають рівноважному стану, ентропія збільшується, а якщо перешкоди відсутні – ентропія досягає абсолютного мінімуму (нуля) [9].

Рівень ентропії та рівень самоорганізації системи є пов'язаними величинами, тобто, чим вища самоорганізація системи, тим менший рівень ентропії.

Діяльність із ресурсозбереження призводить до зниження втрат, тобто зниження рівня ентропії. Тому, можна стверджувати, що існує пряма залежність між рівнем самоорганізації системи та ресурсозбереженням в цій системі.

В турбулентних умовах зовнішнього середовища ефективність діяльності із ресурсозбереження зростає в результаті збільшення рівня самоорганізації системи. Це обумовлює необхідність стратегічного управління ресурсозбереженням в соціально-

Фізична система спрямована на підтримання стану з найменшою потенційною енергією [8]. Це пов'язано з тим, що тільки системи з високим рівнем самоорганізації, а отже з найменшою ентропією та найменшою потенційною енергією здатні протистояти складним умовам зовнішнього середовища.

Сукупність станів, які проходить система в процесі досягнення цільового рівня самоорганізації, характеризує процес її розвитку [8].

За рахунок різноманітних управлінських впливів, можна здійснювати діяльність щодо зміни станів системи в напрямку збільшення рівня її самоорганізації.

Як видно на рис. 1, потенціал ресурсозбереження соціально-економічної системи може бути представлений через діяльність зі збільшення рівня самоорганізації системи, а також через діяльність зі зменшення втрат енергії в системі. Обидві діяльності є взаємодоповнюючими, та спрямованими на досягнення стратегічної мети управління розвитком соціально-економічної системи.

економічних системах незалежно від їх ієрархічного рівня.

Необхідно зауважити, що для управління ресурсозбереженням соціально-економічної системи важливим є не величина потенціалу ресурсозбереження, а зміна цієї величини. Крім того, певний стан (рівень самоорганізації) системи, що було досягнуто, необхідно підтримувати, адже соціально-економічні системи є динамічними, такими що постійно змінюють стан, тобто розвиваються.

Для підтримки досягнутого рівня необхідно також залучати додаткові ресурси. Відмінність між ресурсами та потенціалом полягає в тому, що останній притаманний тільки конкретній системі, а ресурси можуть існувати незалежно [3].

Таким чином, в узагальненому розумінні, потенціал ресурсозбереження соціально-економічної системи, представляє собою можливості системи зі зниження втрат та зниження ентропії системи. Ентропія є кількісним показником неупорядкованості, міра зайвої роботи при досягненні поставленої мети, частка некорисних побічних процесів або явищ, що супроводжують діяльність.

Крім того, ентропія являє собою функцію стану системи. Така функція в рівноважних системах прямо

залежить від величини входу та виходу енергії в системі [9].

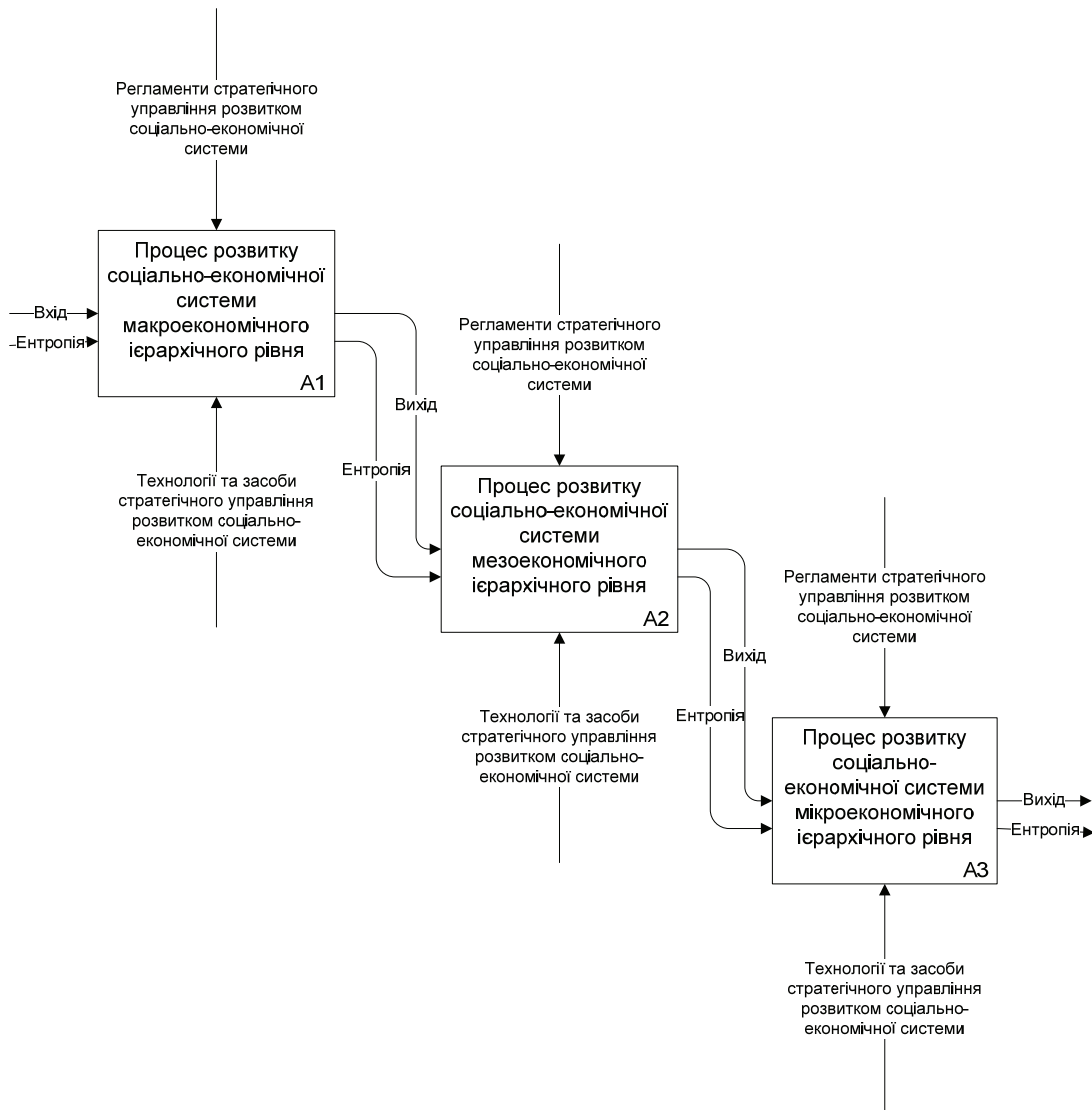

Рис. 2. Взаємозв'язок соціально-економічних систем різних рівнів в процесі стратегічного управління розвитком

Проте процеси в соціально-економічних системах не є рівноважними, крім того, соціально-економічні системи є відкритими за своєю сутністю, а отже ентропія в таких системах є функцією, що встановлює зв'язки між мікро-, мезо- та макрорівнями ієрархії даних систем.

Втрати процесу завжди присутні в якості результату побічних дій. Тому, процеси в соціально-економічних системах не тільки виробляють ентропію самі, а й отримують її в ході взаємодії з іншими процесами.

На рис. 2 відображена схема взаємозв'язків соціально-економічних систем різних рівнів в процесі стратегічного управління розвитком.

Для відображення взаємозв'язків було використано методику функціонального моделювання, що дає змогу у найбільш загальному вигляді відобразити суттєві деталі [10].

За допомогою методики функціонального моделювання (IDEF0) процес функціонування соціально-економічних систем різних ієрархічних рівнів представлений у вигляді контекстної діаграми з обмеженим рівнем складності та з необхідною декомпозицією елементів.

Відповідно до цієї методики процес функціонування системи є об'єктом управління. Незалежно від її ієрархічного рівня соціально-економічної системи, суб'єкт управління впливає на об'єкт управління (тобто змінює його стан), у відповідності до встановлених регламентів і за допомогою технологій та засобів управління.

Таким чином, процес розвитку соціально-економічної системи відповідного ієрархічного рівня визначається регламентами і забезпечується технологіями та засобами стратегічного управління розвитком.

Важливим є відображення переміщення між рівнями ієрархії ентропії. Це дає можливість у стратегічному управлінні розвитком враховувати взаємозв'язок цих систем.

Саме рівень ентропії враховує потенціал ресурсозбереження соціально-економічних систем на кожному ієрархічному рівні. Крім того, важливим є врахування вхідних та вихідних значень ентропії для стратегічного управління розвитком на кожному окремому ієрархічному рівні.

ВИСНОВКИ

Таким чином, для отримання бажаних результатів стратегічного управління розвитком соціально-економічних систем, необхідно встановлювати взаємозв'язки процесів розвитку (зміни станів) систем різних ієрархічних рівнів, а отже характеристик потенціалу ресурсозбереження цих систем, в тому числі за рахунок визначення та управління рівнем ентропії. Актуальним завданням подальшого наукового пошуку має стати інтеграція наявного наукового знання, формування практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку підприємств відповідно до концепції ресурсозбереження.

Література

1. Амосов О.Ю. Проблема ресурсозбереження в Україні та шляхи її вирішення / О.Ю. Амосов, Н.Л. Гавкалова // Теорія та практика державного управління. – Вип. 3 (34). – 2011. – С. 1-5

2. Апаршина О.І. Методологічні підходи до трактування поняття “ресурсозбереження” [Електронний ресурс] / О.І. Апаршина // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – Режим доступу:

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/2011_1/28.pdf.

3. Кондратенко Н.О. Особливості ресурсозбереження у регіональних економічних системах / Н.О. Кондратенко // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2010. – №5. – С. 247–251.

4. Радчук І.М. Сутність поняття "ресурсозбереження" та шляхи його впровадження на підприємстві [Електронний ресурс] / І.М. Радчук // Вісник ХНТУ, 2009. – № 3(36). – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vkhdtu/2009_3/30922.pdf

5. Сотник І.М. Моделювання макроекономічних факторів ресурсозбереження в Україні [Електронний ресурс] / І.М. Сотник // Механізм регулювання економіки, 2009. – № 4, т.1. – Режим доступу: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/2009_4_1/4_3.pdf

6. Баландіна І.С. Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах / І. С. Баландіна // Бізнес Інформ. – № 11. – 2011. – С. 141-143

7. Лозовський Л.Ш. Современный экономический словарь / Л.Ш. Лозовський, Е.Б. Стародубцева, Б.А. Райберг. – М.: ИНФРА, 2012. – 596 с.

8. Синергетические методы управления сложными системами. Энергетические системы / под. общ. ред. А.А. Колесникова. – М.: КомКнига, 2006. – 247 с.

9. Николис Г. Самоорганизация в неравновесных системах / Г. Николис, И. Пригожин. – М.: Мир, 1979. – 512 с.

10. Построение процессной модели СМК [Електронний ресурс]. – 2006. – 26 с. – Режим доступу: <http://www.novsu.ru/file/912093>

КОНСУЛЬТАЦІЇ

Хто та на яких умовах може здійснювати некомерційну господарську діяльність?

Господарська діяльність та підприємництво – у чому різниця?

Відповідно до ч. 2. ст. 3 Господарського кодексу господарська діяльність поділяється на два види:

– комерційна господарська діяльність, або підприємництво – господарська діяльність, яка має на меті одержання прибутку;

– некомерційна господарська діяльність – господарська діяльність, яка не має на меті одержання прибутку.

При цьому під господарською діяльністю в цілому (ч. 1 ст. 3 ГК) розуміється діяльність, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Некомерційній господарській діяльності присвячена Глава 5 Господарського кодексу України.

Ким здійснюється некомерційна господарська діяльність?

Відповідно до ч. 2 ст. 52 ГК некомерційна господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва **забороняється законом**.

Відповідно до ч. 3 ст. 52 ГК **не можуть здійснювати некомерційну господарську діяльність** органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи.

Які організаційно-правові форми передбачені для здійснення некомерційної господарської діяльності?

Ні господарський кодекс, ні інші закони України не містять примірною переліку організаційно-правових форм, які передбачаються здійснення некомерційної господарської діяльності.

(продовження на стор. 14)